

Fábián Tibor: Wass Albert interjúfolyam

Wass Albert interjúfolyam 2.

Balázs Ildikó

Erdélyi Napló

XV. évfolyam, 17. (708.) szám, 2005. április 26.

Akinek Wass Albert több, mint olvasmány...

Balázs Ildikó főiskolai tanár a vasasszentgotthárdi gazdatisztról, az erdélyi útkeresésről, az olvasói magatartásokról és az író irodalomtudományi megítéléséről

- Miért jó Wass Albertet olvasni?

- Nekem jó. Apai nagyanyám, Balázs Róza Szásznyíresen született, ez mintegy húsz kilométerre van Cegétől és Vasasszentgotthárdtól. Gyerekkoromban sokat nyaraltam Nyíresen. Apám a szentgotthárdi Wass-uradalom gazdatisztje volt 1937-1938-ban. Utána elment a Regátba, Craiova mellé, ahol egy tagban hagyták a román földosztás után is a több ezer hektáros földeket. A Wass grófok 200 hektárra csökkentett uradalma nem nyújtott megélhetést egy családos gazdatisztnek.

A birtokot akkoriban adósságok terhelték, az öreg gróf megadta magát a sorsnak. Erről a Sorsvállalás című elbeszélésben olvashatunk. Apám tisztelte a "fiatal gróf"-ot, mindig úgy emlegette, hogy a "gazdám" vagy "az író". Mindössze egy évvel volt fiatalabb Wass Albertnél, aki 1908-ban született.

Én akkor még sehol nem voltam, de ettől függetlenül, amikor az Esküvő Kátyuson papnéjának kiszólásait olvastam - Hagyd a nyavalyába, fiam! -, mintha apámat hallottam volna. Ez a humorosan rezignált hang ilyen módon személyessé vált számomra.

Mások a stílusát dicsérik, vannak, akik világlátását, ismét mások hazafiságát, istenhitét tartják példásnak. Wass Albert számomra több, mint olvasmány. Ráépült az életemre, olykor azon kapom magam, hogy ellopom a stílusát.

- Januárban Wass Albert-díjat kapott. Ezt azok kapják, akik az író életművének feltárásában és megismertetésében kiemelkedő szerepet vállalnak a maguk területén. Mióta foglalkoztatja Wass Albert?

- 1998-ban, amikor Wass Albert meghalt, magyart tanítottam egy sárospataki gimnáziumban, és egyszerűen közöltem az osztállyal a halálhírt. Magam sem tudtam sokat az íróról. Utána felolvasták a Magyar Rádióban az Üzenet haza című versét, jött apósom Értarcsáról, és elrendelte, hogy szerezzem meg neki a verset és az író minden fellelhető könyvét. A verset a rádió küldte meg. Patakon megtaláltam néhány regényét a városi könyvtárban. Ekkor kezdtem olvasni egyre-másra a műveit, miközben kortárs német irodalmat tanítottam az egri főiskolán.

- Jelenleg doktori disszertációján dolgozik, Wass Albert erdélyi írói korszakáról és műveiről. Miben különböznek ezek az írások az emigrációban létrejöttéktől?

- Erdélyben írt műveit részben az útkeresés, saját hangjának próbálgatása jellemzi, a Mire a fák megnőnek, A kastély árnyékában című regényeiben pedig már a magabiztos, kiforrott stílusú narrátor mesél. Különösek a meséskönyvei, egyiket még odahaza írta (Tavak könyve), a másikat már Németországban (Erdők könyve). Mintha az Erdélyben írott műveit több líraiság jellemezné. Pilinszky János nevezte őt "veszélyes és kétes anyagú" impresszionistának, akinél "emberek, városok és tájak tűnő hangulata él", s akinél "csak egy fontos: a pillanat, mikor minden mulandó értéket és értelmet kap, csak egy pillanatra, de ennek a pillanatnak az emléke - múlhatatlan". Ez a lebegés jellemző az erdélyi műveire.

Leginkább a Németországban írt A funtineli boszorkány különbözik a többi műtől, ez a legszebb írása. A német emigrációban írt verseiben magas hőfokon izzik a honvágy. A fizikai fájdalomként megélt szenvedés egy erőteljes hangú, különös képi anyagból építkező, magával ragadó lírikust szólaltatott meg a Bajor erdőben. Az amerikai emigrációban keletkezett művei letisztultabbak, kissé heroikusabbak, mint az Erdélyben írottak. A múlt ezekben fényesebbé válik, s a távolság sóvárgást olt e művekbe. Amerikában már szintetizál, összefoglalja mindazt, amin élete során munkálkodott.

- Kutatásai során megírta a Wass Albert-életmű bibliográfiáját is...

- Kénytelen voltam elkészíteni egy bibliográfiát, hogy tisztán lássak a művek keletkezése, kiadása dolgában. Amikor a Debreceni Egyetem Irodalomtudományok Doktoriskolájában elkezdtem kutatásom dr. Márkus Béla segítségével, úgy tudtam, hogy Wass Albertről keveset írtak. Tanárom azt javasolta, hogy keressem meg a korabeli sajtóban a róla szóló cikkeket azokban az években, amikor megjelent egy-egy műve. Kiderült, hogy rengeteget írtak róla. Csak a Csaba című könyvről mintegy harminc kritika, ismertetés jelent meg a korabeli sajtóban. A folyamatosan bővülő könyvészetet Turcsány Péter, a Kráter Műhely Egyesület elnöke feltette a honlapjukra - www.krater.hu -, tavaly pedig jelezte, hogy szeretné könyv alakban kiadni. Tiltakoztam, hogy még hiányos az anyag, különösen a tengerentúli korszakról szóló rész. Ám a jelenlegi állapotban kiadott bibliográfia mégiscsak hasznos kézikönyv azok számára, akik az íróval foglalkoznak.

- Wass Albert írói munkássága megosztja a szakembereket. Míg egyik tábor az egyik legjobb magyar írónak tartja, addig a másik oldal gyengécskének, középszerűnek. Mi okozza ezt a hatalmas ellentétet és különbséget a Wass-életmű megítélésében?

- Az író megítélésében valóban szélsőségesek a vélemények. Ha az olvasói magatartásokat vizsgáljuk, egy lelkes, szinte elragadtatott táborral találkozunk az egyik oldalon. Akik kedvezőtlen véleményüknek adnak hangot, azok leginkább szövegösszefüggésből kiragadott regényrészletekre való hivatkozással formálnak véleményt az író személyéről - kevésbé az írói magatartásáról. Tapasztalatom szerint ez utóbbiaknak nincs átfogó ismeretük a művekről, míg a rajongók igyekeznek minden sorát elolvasni. A műismeret mindenképpen fontos egy író művészi világáról való véleményalkotásban. Tény, hogy Wass Albert regényei nagy élményt jelentenek, mint ahogy Márkus Béla egy 1998. júniusi felmérést idézve megállapítja: "Erdélyben Jókai után és a Biblia előtt Wass Albert a legtöbbet olvasott szerző, őket követi Mikszáth és Móricz, Gárdonyi és Rejtő, Petőfi és Steel, majd Sütő András következik. Nincs semmit túlzás tehát azoknak a véleményében, akik Wass-kultuszt emlegetnek" (Márkus Béla: Hozsanna néked, Wass Albert? = Kortárs, 2005/3. 114).

A véleménykülönbség tehát az olvasói magatartásokból ered, hadd idézzek itt Vallasek Júlia kolozsvári irodalomtörténész tavaly Debrecenben megvédett disszertációjából: "A Wass-regények jellemábrázolása, cselekménybonyolítása kulturális toposzokon alapul. A tizenkilencedik század fordulójának (elsősorban magyar irodalmának) klasszikus realista, romantikus, esetenként naturalista műveiből veszi a mintát, azokra emlékeztet egyszerűbb és közérthetőbb formában, ezáltal tökéletesen illeszkedik a 'klasszikus ízlésű olvasó' elváráshorizontjába" (Vallasek Júlia: Elváltozott világ. Az erdélyi magyar irodalom 1940-1944 között. Debrecen: Kossuth Egyetemi, 2004. 147). Wass Albert tehát azoknak az olvasóknak nyújt nagy élményt, akik a hagyományos irodalom iránti igénnyel veszik le könyveit a polcra.

- A rendszerváltás óta fokozatosan sikerült az évtizedeken át elhallgatott író megismertetni a közönséggel. De úgy tűnik, attól még mindig távol vagyunk, hogy tereket, utcákat, köztéri szobrokat kapjon Wass Albert, illetve bekerüljön a tankönyvekbe...

- E téren is van elmozdulás. Takaró Mihály például már tíz éve tanítja Wass Albertet a Károli Gáspár Tudományegyetemen. Míg tananyag lesz, bizonyára több időnek kell eltelnie. Feltehetőleg annyinak, amennyi időnek el kellett telnie, míg a német Gottfried Benn vagy a román Tudor Arghezi irodalmi megítélésében sem az volt már elsődleges, hogy Benn tábori orvos volt Hitler hadseregében, Arghezi pedig jobboldali nézeteket vallott. Másrészt a Párizsba emigrált román-zsidó Paul Celannak sem attól rendkívül szép és fájdalmas a Halálfűgája, hogy a holokausztról szól, hanem a művészi megformáltság teszi azzá, ahogyan parafrázist írt a haláltáborról a bibliai Énekek éneke mintájára. Mint ahogy Kertész Imre Sorstalanságának értékei is valahol a prágai német ajkú zsidó Franz Kafka regényvilágának folytatásában keresendők és nem az író származásában. Épp Ion Coja román történészprofesszor vetette fel az író és mű kapcsolatának gondolatát a Funtineli boszorkány román fordításának, a Lângă scaunul Domnului bemutatójának alkalmával: "-nem rímél a két dolog, hogy egy háborús bűnös ilyen szép könyvet írjon. Ha mégis bebizonyosodik, hogy egy gyilkos írta ezt a könyvet, aki életet oltott ki, akkor azután kimondottan irodalomtörténeti, alkotás-lélektani szempontból kell

vizsgálódnunk, kiderítve: miként volt lehetséges, hogy Wass Albert megírja ezt a trilógiát, mely ellentmond azoknak a dokumentumoknak, melyek alapján halálra ítélték? [-] Miként lehetséges, hogy egy románellenes ember megírja ezt az ezer oldalt, amely arról tanúskodik, hogy igencsak ragaszkodott a román néphez, annak értékeihez [-], hogy szeme és füle volt hozzá, hogy megfigyelje azokat az embereket, akik itt éltek, akiket teljes mértékben megértett. [-] E könyv lefordítása és a román térségben való forgalmazása nagyon komolyan felveti majd a szerző és mű közötti viszony kérdését. Egyesek azt állítják: nem kell foglalkozni a szerzőkkel, csak a mű értékével. Én nem osztom ezt a véleményt. Azt hiszem, hogy a szerző személyisége, erkölcse, tisztessége kerül terítékre, amikor az alkotásával foglalkozunk (Máthé Éva: Wass Albert - románul: nem mindennapi könyvbemutató. = Romániai Magyar Szó. 2000. november 15).

Az intézményesüléshez általában tíz-tizenöt év kell. Ez még messze van, hiszen 2004 őszén védte meg Wass Albert pályaképéről írt disszertációját a marosvásárhelyi születésű Szücsné Harkó Enikő a budapesti ELTE-n, talán ettől számolhatunk. Korábban Pomogáts Béla ismertette Wass Albertet. Latrán Ibolya tanulmányai, Szokolczai Lajosnak a Wass-versekről szóló írása fontos előrelépést jelentenek a tárgyilagos irodalomtudományi megítélés terén. Bibliográfiai gyűjtésem során kevés objektíven értékelő munkával találkoztam. Márkus Béla fent idézett írása - mely bár két gyűjteményes kötet kritikájára szorítkozik - elfogulatlan, rendkívül adatgazdag értékelésként úttörőnek számít.

Nehéz egy író megítélésekor félretenni azt az érzelmi többletet, amelyet a mű vált ki az olvasóból. Wass Albertre nagyon sokan képesek ráhangolódni, sokan tekintik "sajátjuknak", s így óhatatlanul szubjektív kép kerekedik róla. Először a felsőoktatásban kellene tananyaggá válnia. A középiskolai tankönyvekbe Erdélyben biztos hamarosan bekerül, talán már van is ilyen alternatív tananyag. Magyarországon az érettségi előtti lázban a határon túli irodalomra csak esetlegesen kerül sor, tehát ez tanárfüggő. És mindaddig, amíg tananyag nem lesz, addig a szoborállítással, utcanévadással várnék.

Fábián Tibor

Névjegy

Balázs Ildikó, Marosvásárhely, 1965. május 13.

Iskolák:

Alexandru Papiu Ilarian Líceum, filológia-történelem tagozat, Marosvásárhely, 1983.

Kolozsvári egyetem, magyar-német szak, 1985-1986.

Kossuth Lajos Tudományegyetem, Debrecen, magyar-német szak, 1988-1994.

Bálint György Újságíró-iskola, Debreceni Tagozat, 1995-1996.

Munkahelyek:

Árpád Vezér Gimnázium, Sárospatak

Eszterházy Károly Főiskola, Eger

Nyíregyházi Főiskola, Német Tanszék (főiskolai adjunktus)

Szakterület:

Wass Albert erdélyi korszaka

műfordítás: kortárs osztrák irodalom

Megjelent kötetek:

Greller, Christl: Törések: versek. Felsőmagyarország, 2002.

Sárospatak kocsmái (művelődéstörténet). Miskolc: Felsőmagyarország, 2003.

Wass Albert életmű-bibliográfia 1923-2003. Pomáz: Kráter, 2004.

Greller, Christl: A pillangólabú: elbeszélések. Felsőmagyarország, 2004.